

Riječki je Muzej moderne i suvremene umjetnosti, 26. studenoga prošle godine, otvorio veliku izložbu Sanje Iveković. Riječ je o izložbi koja se trebala dogoditi nešto ranije, točnije 2020. godine kada je Rijeka bila Europska prijestolnica kulture, no zbog općepoznatog COVID-19, svoju je priliku dobila tek sada.

Sanja Iveković hrvatska je umjetnica, dizajnerica i aktivistkinja rođena 1949. u Zagrebu, a umjetničku je karijeru započela samostalnom izložbom u Galeriji Studentskog Centra u Zagrebu 1970., gdje se već tada, eksperimentalnim načinom rada, suprotstavila estetskim konvencijama Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu.

Ova izložba, ove, za svoje vrijeme kontroverzne, velike hrvatske umjetnice, ujedno je i prva njezina retrospektiva u Hrvatskoj, što je i čini važnom. Retrospektiva nosi naslov *Make up – Make down*, a posudila ga je od jednog Sanjinog videa. U tom radu ona snima sebe dok nanosi šminku na svoje lice, ali pritom se ono ne vidi, već samo njezino poprsje. Tim je radom umjetnica aludirala na društveni sistem koji stvara pritisak na području medija i rodne politike. Video *Make up – Make down*, samo je prvi u nizu izložbenih radova koji progovara o ženi, njezinom tijelu, njezinom položaju i ulozi u društvu. Izložba tako sadrži sveukupno 12 videoradova koje se može podijeliti na rane antologijske videe iz sedamdesetih, nekoliko radova iz osamdesetih, realiziranih u suradnji s Daliborom Martinisom ili samostalno, te primjer iz ratnih devedesetih. Taj je izbor proširen posudbama radova iz kolekcija institucija, galerija i osobnog arhiva umjetnice (Kontakt. The Art Collection of Erste Group i Erste Foundation, Beč; Muzej suvremene umjetnosti, Zagreb).

Sukus radova koji čini izložbu dobra je reprezentacija Sanje Iveković kao umjetnice. Daje konkretnu i realnu sliku njezine tematike, područja interesa i ideja. Sanja je, uz Vlastu Delimar, prva hrvatska umjetnica vezana uz područje feministički motivirane umjetničke prakse, a polazni motiv njezinog stvaranja je žena, odnosno život nje same. U svojim radovima propituje i problematizira položaj žene u suvremenom društvu, osobito u svijetu medija, te neutemeljeno konstruiran utjecaj društvene predodžbe na život žene. Bavi se, političkim i feminističkim aktivizmom, u okviru čega se dotiče teme nasilja nad ženama i ženske povijesti. Upravo su radovi na izložbi nastali na tu temu. U fokusu je često umjetnica sama, a onda i razni mediji, uglavnom televizija. Zanimljiv je stoga rad *Personal cuts*, gdje umjetnica televizijski program prekida prizorima u kojima nožicama izrezuje rupe na čarapi koja joj prekriva lice. Video

završava scenom u kojoj joj se lice potpuno razotkriva. Time je autorica htjela uputiti na kontroliranje i cenzuriranost kojom mediji obiluju.

Osobno mi je najzanimljiviji rad, osobito uzmemo li u obzir trenutačnu situaciju u svijetu, *Internos*. To je video snimka, točnije dokumentacija performansa izvedenog 1977. godine u MMC-u u Zagrebu, koji se odvija u dvije prostorije, međusobno povezane dvama zatvorenim TV krugovima, te u ulaznom prostoru gdje je publika koja gleda izravan prijenos sadržaja s ekrana. Sanja Iveković iz jedne sobe na ekranu prati posjetitelje koji pojedinačno ulaze u drugu. Tako se razvija privatni, vrlo intiman dijalog između autorice i posjetitelja koji prati publika u trećoj prostoriji. Ona s posjetiteljima komunicira krećući se, gestikulirajući, ližući i milujući ekran. Kamera njezine reakcije vraća posjetitelju u realnom vremenu što izaziva njegovu automatsku reakciju, moguće refleksnu i najčešće vrlo iskrenu. Interesantan je, i u jednu ruku privlačan, trenutak u kojem se interakcija događa iako osobe nisu u neposrednoj blizini, točnije istoj prostoriji. Razvija se čudan oblik interakcije koji donekle podsjeća na današnju; virtualni oblik komunikacije te nerijetko izbjegavanje fizičkoga kontakta. Gotovo je fascinantno vidjeti tako konkretne, prirodne i iskrene reakcije promatrača na njezin rad – performans. Posebnost ovoga rada je što postoji više perspektiva iz kojih je rad gledan. Kada ga danas posjetitelji gledaju oni nisu primarni promatrači, već prvo vide reakcije tadašnjih posjetitelja i upravo taj fenomen podsjeća na, danas vrlo izraženu, socijalnu distancu.

Važno je spomenuti kako je Sanja Iveković jedna od začetnica Nove umjetničke prakse, novog likovnog izričaja u periodu 60ih i 70ih na području ondašnje Jugoslavije, koji je negirao tada već ustaljene estetske vrijednosti i težio interaktivnom odnosu s okolinom i publikom. Također je, s Daliborom Martinisom, postavila temelje na području video umjetnosti u Hrvatskoj, ali i radila u drugim medijima kao što su fotografija, instalacija, performans, kolaž i intervencija u javnom prostoru. Tako su na izložbi zastupljeni i kolaži te fotografije. Osim toga, uz neke je radove, umjetnica priložila i skice koje su nastale kao priprema za izvođenje performansa. Vjerujem da posjetiteljima baš te skice uvelike olakšavaju razumijevanje njezine ideje, iako uz svaki rad postoji i legenda.

Popratne, izložbene legende nisu preduge, jasno su pisane, ponekad čak i pomalo šturo, ali svakako vrlo čitko. Nažalost, tekstovi na deplijanima, čiji je dizajn vrlo usklađen s estetikom postava, obiluju prekompliciranim, dugim, laicima nejasnim rečenicama koje nasumičnom

posjetitelju ne govore previše. Osim legendi i deplijana, razumijevanju izložbe pomažu i tekstovi ispisani na plastičnim prozirnim folijama rastegnutim od stropa do poda koji, moglo bi se reći, tematski dijele i okupljaju radove u manje cjeline. Osim što su vodič kroz postav, ta duga platna pridonose i vizualnom identitetu izložbe koja se proteže unutar četiri prostorije visokih bijelih zidova. Iako, postav na prvu djeluje vrlo sterilno, obično i hladno, po meni je vrlo doziran, umjeren, prozračan i skladan. U njemu nisu korištene boje, što stilski odlično odgovara radovima Sanje Iveković, koji su većinom nastali u crno-bijeloj tehnici, a tom minimalističkom dizajnu, retro notu daju stari televizori na kojima se vrte autoričini videoradovi. To je svakako bio najbolji način za prenijeti atmosferu i osjećaj vremena u kojem su oni nastali. Također, spomenuti kolaži, fotografije i skice, uokvireni su crnim, jednostavnim, matiranim okvirima koji podsjećaju na okvir ekrana na televizoru.

Kako nema boja, interaktivnog sadržaja, ni previše kombiniranja tehnikama, dinamici postava pridonosi pozicioniranje televizora i veličina formata videa. Oni su raštrkani po prostoru, i nužno se ne nalaze u razini očiju posjetitelja. Tri videa projicirana su na zidu ili dvostranom crnom platnu pa stvaraju ugođaj kina. U sklopu izložbe kreirano je malo kino u zasebnoj prostoriji gdje se svakodnevno prikazuje nekoliko filmova umjetnice. Osim navedenog, osmišljen je i popratni filmski program s projekcijama autoričnih filmova u Art kinu, čija je kustosica Tanja Vrvilo, dok su kustosice čitave izložbe Branka Benčić i Sabina Salamon.

Kao osoba koja, gotovo svakodnevno, ima direktan uvid u protok posjetitelja ove izložbe, osvrnut ću se na njezinu iznenađujuće nisku posjećenost. Jeka solidno posjećenog otvorenja naglo je utišala, broj posjetitelja rapidno je pao. Osim što me ta činjenica začudila, s obzirom na međunarodnu slavu umjetnice, čiji su radovi zastupljeni u kolekcijama vodećih svjetskih muzeja suvremene umjetnosti, a njene retrospektivne izložbe predstavljene u muzejima poput Muzeja moderne umjetnosti u New Yorku, nikako si ne mogu objasniti nezainteresiranost publike, osobito mlađeg dijela, s obzirom da ova autorica progovara o danas vrlo aktualnim temama. U današnje vrijeme, na svjetskoj razini, rodna i spolna pitanja te pitanja identiteta koja su niknula iz trećeg vala feminizma te sam feministički pokret, predmet su rasprave na svim platformama, u svim društvima i medijima. Nešto su što brojne intrigira, frustrira ili inspirira. Baš danas, moguće je naići na videe, doduše ne nužno umjetničke prirode, u kojima žene govore o sebi, svojim pravima, svom položaju te podižu svijest o predrasudama i stigmama kojima su okružene. Iste te

žene, iz nekog razloga nisu potaknute posjetiti ovu izložbu koja prikazuje rad upravo jedne od njih, gotovo revolucionarne umjetnice koja se time počela baviti još prije skoro pola stoljeća i čiji je rad neizmjerljivo važan u kontekstu razumijevanja emancipacije i uloge pop-kulture unutar svijeta žena.

Franka Košta, studentica 3. godine povijesti umjetnosti i kroatistike